

A SZÉKELYEK EREDETÉNEK KÉRDÉSE A TÖRTÉNETÍRÁSBAN A 17. SZÁZAD VÉGÉIG

PÁL JUDIT

„Historiográfia – ... e fogalom sokak szemében tévedés és hiedelemleltár. Jegyzéke könyveknek, melyeket évtizedek, évszázadok óta senki sem olvas, ismereteknek, melyeket réges-rég fölöslegessé tett újabb és újabb ismeretek sora. Ez is historiográfia, de ennél jóval több és lényegében egészen más.

Korok és társadalmak történelmi tudatvilágának szövevényében az eligazító. Kísérője a történettudomány szemléleti változásainak, amely rendre összegezi társadalmi kötöttségeit, az egyetemes gondolkodásban, a tudományok fejlődésében vitt helyét, értékét, súlyát és felelősségét. (...) Közös diszciplínája a történettudománynak és a tudománytörténetnek, egyre nélkülözhetlenebb, mint a légifelvételek vagy a nagy távolságokat, bonyolult viszonylatokat jelző műszerek.”¹

Várkonyi Ágnes szavai adnak választ arra, hogy mért érdekes a székely eredet kérdésének „érdektelen előtörténetével” foglalkozni. Tény, hogy az igazi tudományos kutatás e kérdésben jóval később fog megindulni. Ennek ellenére úgy vélem, nem érdektelen áttekinteni az előzményeket is, hiszen éppen ezek az előzmények azok, amelyekből kiindulva később megindul a tudományos történetírás. Másrészt pedig itt találjuk azokat az elbeszélő forrásokat, amelyeket sokáig kútfőként próbáltak használni a kérdés megvilágításában.

A székely eredetkérdésről szólva előre kell bocsátanunk, hogy a székelyek eredete mind a mai napig nincs megnyugtatóan tisztázva, sőt Szűcs Jenő véleménye szerint „...a székely eredetkérdés egyike a történelem igazán soha ki nem bogyozható rejtélyeinek”²

Az első magyar történetíró, aki megemlékezett a székelyek eredetéről, Anonymus volt. Bihar vára meghódításának kapcsán kerültek nála szóba a székelyek, kik egykor „Attila király népei voltak”.³ Miután 1746-ban Schwandtner kiadta és több évszázados feledés után újra ismertté vált, egy ideig valósággal szentírásnak vették minden szavát, sokan használták érvként a hun származás bizonyításában, de még a 19. század közepén is találunk történetírókat, akik munkájuk őstörténeti részében hűen követték Anonymust.

Anonymusról azóta könyvtárnyi irodalom született, ezért csak emlékeztetni szeretnék néhány adatra. A 9-11. században emlegették ugyan a nyugati forrásokban a hun-magyar rokonságot, de ez csak az egyik lehetséges variáns volt: emellett ugyanúgy megjelent az avar-magyar, szkíta-magyar azonosság gondolata is.

¹ R. VÁRKONYI 1969, 942.

² SZŰCS 1982, 3.

³ ANONYMUS 1873, 101.

Anonymus az Attilától való származtatásban jogalapot lát, Álmost is csak akkor kezdi Attilától származtatni, amikor Pannónia birtokbavételéről beszél. Anonymus mikor felsorolja a honfoglalás előtt Pannóniában élt népeket, a székelyeket nem említi. Mivel ezt valószínűleg a régi gesta alapján teszi, feltehető, hogy a régi gestában a székelyek nem szerepeltek mint itt talált nép. Annak az oka, hogy éppen Bihar vára bevételének kapcsán említi őket, az egykorú népi viszonyok viszatükrözése a honfoglalás korába. A székelyeknek, mint itt talált népnek Attilától való származtatása – anélkül azonban, hogy a hun nevet leírná – a jogfolytonosságot biztosítja.⁴

A következő szerző, aki most már részletesen kifejti véleményét a székelyek eredetéről, olyan eredményesen, hogy a későbbi történetírás nagy része egészen a 19. századig az ő meséjét reprodukálja, Kézai Simon, Kun László tudós udvari történetírója. Kézai *Gesta Hungarorum*a teremti meg a hun történet sajátos konstrukciója révén a „hun-magyar történelem” újszerű szerkezeti kettős tagolását, amely maradandó hatással volt a magyarság történeti tudatára, „s a 19. századig mintegy kánoni érvénnyel bírt.”⁵

A korabeli európai atmoszférára jellemző volt az ősi, előkelő, dicsőséges ősök keresése. A magyaroknak a hunok jutottak, egyrészt mert a 10. század óta az európai írástudók közül többen fejtették ki a hun-magyar azonosságot, másrészt pedig őket „lehetett a leginkább »logikus« módon a magyarsághoz kapcsolni, oly módon, hogy a Pannóniára való »történeti jogot« erőteljes érveléssel támassza alá”.⁶

Kézai összeszedte hát a hunokra vonatkozó adatokat: Iordanes *Geticajából* – az itt olvasott hun szárvasmondában találja meg a hun-magyar rokonság egyik bizonyítékát –, a Niebelung-mondából, Anonymusból stb., s ezt a magyar történelemből igyekezett tovább bővíteni.⁷ Ebben a konstrukcióban a székelyekről szóló résznek előkelő hely jut, mintegy az átmenetet teremti meg a krónika két része: a hun és magyar történet között. Lássuk tehát dióhéjban, mit ír Kézai a székelyekről. Attila halála után két fia, Aladár és Csaba harcol a trónért. A vesztes Csaba tizenöt-ezer hunnal előbb Görögországba, majd *Scythiába* menekül. Seregéből háromezer hun a Csigla mezején húzza meg magát, s mivel félnek a nyugati népektől, nevüket székelyre változtatják. Mikor a magyarok másodszor térnek vissza Pannóniába, eljűk mennek Ruténiába, segítenek Pannónia meghódításában, és a határszéli hegyek között kapnak osztályrészt, ahol a románokkal együtt laknak és ezek betűit használják.⁸

A székelyekről szóló fejezet forrásértékét Györffy György a következőképpen értékelte: „Az elbeszélés magva Anonymus Gestájának azon kifejezése, hogy a székelyek Attila népe voltak. Ezt építette bele a szerző a hun birodalom

⁴ ANONYMUS 1873, 136–137.

⁵ SZÜCS 1974a, 416.

⁶ SZÜCS 1974a, 491.

⁷ KLANICZAY 1964, 86.

⁸ Simonis DE KEZA I. 161–162.

bomlásának nyugati forrásokon alapuló elbeszélésébe. A ruténiai csatlakozás történetileg nem értékelhető anonymusi motívum. Településtörténeti forrásértéke van a következő megjegyzéseknek: a/ a mű keletkezésének idején (1271) a székelyek a hegyek közt (Erdélyben) laktak; b/ emlékezet szerint a székelyek Pannónia síkságáról költöztek be Erdélybe; c/ székelyek laktak a Veszprém megyei Csigla mellett. Művelődéstörténeti értéke van a székelyek betűíról szóló megjegyzésnek, ami legalábbis annyit bizonyít, hogy 1271 körül a székely rovásírás ismert volt.”⁹

Kézai felfogását ismétlik a 14-15. századi krónikák is. A legteljesebb változatot a *Képes Krónika* és variánsai (Teleki-, Béldi-, Kaprinai-kódexek) tartották fenn a székelyekről. A *Budai krónika*, az első Magyarországon napvilágot látott könyv és családja (Dubnici krónika, Sambucus-kódex stb.) egy rövidebb változatban ismerteti Kézai nyomán a székelyek eredetét.

A Kézai-féle eredeztetés elterjesztésében játszott nagy szerepet Thuróczi János *Chronica Hungarorum*, a középkori magyar történetírás szintézise. A székelyekről szólva információi nagyjából a Budai krónikában foglaltakkal egyeznek, de ez a vélemény már általánosan elterjedt lehetett az írástudók körében, mert megjegyzi: „Senki sem kételkedik az én időmben, hogy ezek a székelyek az először kijött hunok maradékai...”¹⁰ Ősi voltuk alátámasztására kiemeli életmódjuk archaikus vonásait. Thuróczi beszámol a székelyek nemzetségi szervezetének a magyarokétól elütő voltáról, földjeik felosztásának sajátos jellegéről, erkölcsük szigorúságáról és különleges írásukról is.

A humanizmus és a reformáció nem hoz sok újat a kérdésben. Európa keleti felében az idegen hódítók elleni védekezés különleges helyzetet teremt, itt a történetírás a létfontosságú harc ideológiai támaszául szolgál, erős a politikai célok elérésére irányuló agitatív szándék, így a humanista jelleg legfeljebb a módszerre vagy a stílusra nyomja rá a bélyegét. A történetírás még sokáig nem válik el a szépirodalomtól, jellemző rá a túlzás, a kezdetleges „nacionalizmus”, a „régii dicsőség” emlegetése.

Az újabb történetírás iránti igény megvolt Mátyás humanista környezetében, ezért bízták meg Antonio Bonfini (1427-1503), Mátyás udvari történetíróját a magyar történelem újszerű feldolgozásával. Bonfini fejezi be a magyar őstörténet kidolgozását. Az európai írástudóknál az avar-magyar azonosság hite kb. ugyanabban az időben bukkan fel, amikor a hun-magyar azonosítás első nyomai is megjelennek. Bonfini az aki – időzavarba kerülve a honfoglalás elbeszélésénél – kidolgozza a magyar őstörténet hármast – hun, avar, magyar – periodizálását. Ez a hármast periodizáció teremt meg aztán a mű alapvetően humanista jellegét, ez ad lehetőséget arra, hogy lebeszélését a reneszánsz történelemszemlélet alaptételére, az organizmusra építse.¹¹ A székelyeket Bonfini Thuróczi nyomán a hunok utódainak

⁹ GYÖRFFY 1948, 145. Györffy a hun krónika szerkesztését V. István korába helyezi. Ez, valamint Csigla Veszprémben való keresése nagyon vitatható és sokan kétségbe vonják.

¹⁰ DE THWROZ 1746, 78.

¹¹ KULCSÁR 1973, 50–211.

tartja, nevüket a szkíta szóból származtatja, és a humanisták etnográfiai érdeklődésének megfelelően ismerteti szokásaikat, életmódjukat: szigorú erkölcsüket, adózásuk módját, hogy nem tűrik a szolgaságot, különleges írásukat, melyet ő is szkíta írásnak nevez.¹² Bár nincs önálló véleménye a kérdésben, a magyarság történetéről összefüggő képet rajzol. Koncepciója évszázadokra meghatározta a magyarság őstörténetéről vallott nézetek alakulását, kijelölte helyüket a világ népeinek családjában. A magyar történelem hármas – hun, avar, magyar – periodizálása a 19. századig hatott és nagyban hozzájárult a hun eredeztetés népszerűsítéséhez. Ezt fogadják el kortársai közül a nápolyi Michaelis Ritius (*De Regibus Ungariae*), a lengyel Matthias Miechovius (*Tractatus de duabus Sarmatiis*) vagy Georg Reychersdorffer.

Kuriózusként megemlíthetjük a lucerai püspök, Pietro Ransano nevét, az elsőt aki saját elméletet gyártott a székelyek eredetéről. Humanista módon egy etimológiából kiindulva – a székelyek és a szicíliaiak latin neve egyaránt *siculos* – költötte saját elméletét. Szerinte a székelyek egy Attila hadseregében harcoló szicíliai légió leszármazottjai voltak, akik házasság útján keveredve megváltoztatták nyelvüket.¹³ Műve annyira nélkülözött minden valószínűséget, hogy cáfolásával alig törődtek a későbbi történetírók és követői sem akadtak.

Az első humanista mű a mohácsi vész után, amelyik részletesen foglalkozik a székelyekkel Oláh Miklós vagy humanista nevén Nicolaus Olahus (1493-1568) könyve, az *Attila*. Oláh nem önálló történetkutató egyéniség, hanem csak igen jól író, könnyen olvasható történetíró. Módszertanilag, források felkutatásában, kritikában nem hoz újat, inkább csak Thuróczyt és Bonfini követi, de munkájában Attila és a hun harcosok bátorságát, erényeit példaképként állítja honfitársai elé, a mohácsi vész után a hun dicsőség emlegetésével az ország megmentésére sarkallva őket. A dicsfény utódaikra, a székelyekre is kisugárzik: „A székelyek tehát az ősi szkíta szokásokat és szabadságot még manapság sem felejtették el” – hunok és székelyek így magasztosulnak eszményé Oláh tolla nyomán.¹⁴

A következő három évszázad során gyakran visszatér a kérdés ilyesfajta ideologizálása. Politikai felfogásuktól függően a szerzők vagy eszményítik a székelyeket, mint az ősi szabadság megtestesítőit, vagy ellenkezőleg, mint majd Szamosközinél látni fogjuk, elmarasztalják elmaradottságuk vagy „lázongó” természetük miatt, így pl. Christianus Schesaeus (1536?-1585) a *Ruinae Pannonicae*ban megjegyzi, hogy a székelyek szolgaságba süllyedtek, mert királyuk ellen „örült módon” fegyverrel lázadtak.¹⁵ A Mohács utáni főpap-humanisták másik neves képviselője, Verancsics Antal (1504-1573) a székelyek eredetének elbeszélésében teljes mértékben hitelt ad a „nostra chronicá”-nak, azaz Thuróczynak külföldi írókkal szemben, kiegészítve ezt – néprajz iránti érdeklődésének megfelelően – a szé-

¹² BONFINI 1744, 83.

¹³ RANZANUS 334. (Első kiadása 1558-ból ismert.)

¹⁴ OLAHUS 1735, 89–91.

¹⁵ SCHESEUS 1797, 21–23. (Első kiadása: 1581.)

kely szokások, adózás, elsősorban a hadi szokások ismertetésével.¹⁶ Egy másik humanista Georg Reychedorffer, Mária királyné volt titkára, majd I. Ferdinánd tanácsosa, erdélyi kincstartó is szót ejt Erdély földjének leírása közben a székelyekről, akiket ő is a hunok leszármazottjainak tart, vad, harcra termett emberknek, bár megjegyzi, hogy ruházatuk, szokásaik nem különböznek a magyarokétól.¹⁷

A reformáció nyomán megjelennek az első népszerűsítő munkák magyar nyelven, így a hun elmélet egyre szélesebb körben terjed el. Székely István első magyar világkrónikája sokak által és sokat forgatott kézikönyv lett, kifejezője és egyben megerősítője a protestáns nemzeti öntudatnak. A latinul nem tudó közönség most olvashatta először: „A többi magyarok pedig, kik az ütközettől megmaradának, mind egyetembe felkelének és megszállának Erdélybe a Moldva felől való részében, kik mind e napiglan ottogyon lakoznak, kiket most székelyeknek hívunk.”¹⁸

Heltai Gáspár *Chronicája* is az „együgyű”, szerényebb műveltségű olvasók számára készült. Forrása az 1568-ban kiadott Zsámboki-féle teljes Bonfini-kiadás volt, de ezt megtisztította Bonfini mindent elrómaiiasító, antik mezbe öltöztető ábrázolásától. A székelyekről írva is Bonfiniit kivonatolja, csak annyit tesz hozzá: „Ezec ellein mind szabadosoc valánac: de az ő hitetlenségécért etc. elsütötte a dér az ő szabadságocat.”¹⁹ Gosárvári Mátyás históriás énekében pedig ugyanazt beszéli, mint Heltai prózában.²⁰

Bár latinul jelent meg óriási hatása miatt fontos Werbőczy István *Tripartituma*, amely egészen 1848-ig a nemesség jogi-ideológiai fegyvertára, valószínű biblíája lett, tehát minden szava megfellebbezhetetlen igazságként hatott. A székelyeket szittya utódoknak tartja, és nevüket is a szkíta szó megromlásából magyarázza Bonfini nyomán, de ezt ezúttal Werbőczy személyes tekintélye támasztja alá, és még a 19. században is találunk olyan szerzőt, aki álláspontját olyan „magister dixit” típusú érveléssel támasztja alá, hogy hiszen a székelyek hun eredete kétségbevonhatatlan, mert ezt már Werbőczy is megmondta. Sombori József például így ír: „De kell-e a Tudós világnak nagyobb Diploma Werbőczynél?”²¹

Közel sem ennyire jelentősek hatás szempontjából a nagyszebeni Siegler Mihály *Chronológiája* vagy a pozsonyi Georg Wernher *De admirandis Hungariae aquis* című műve, amelyek szintén megemlékeznek a székelyek hun eredetéről. Wolfgang Lazius bár a székelyeket Attila fiától, Irnáktól származtatja, az avarok utódainak tartja.²² A külföldi visszhangból kiemeljük a 16. században az olasz

¹⁶ VERANCSICS 1857, 143–146.

¹⁷ REYCHERSDORFF I. 788. (Első kiadása 1550-ben).

¹⁸ SZÉKELY 1559, 122.

¹⁹ HELTAI 1575, 20.

²⁰ GOSÁRVÁRI 1579, 21–22.

²¹ SOMBORI 1835, 5.

²² SIEGLER 1735, 44.; WERNHER I. 847. (Első kiadása 1551-ben); Lazius idézi FRÖHLICH 1735, 407.

matematikust, földrajztudóst, Antonius Maginust, a német orvost, jogászt és teológust, Johannes Pistoriust és a francia Jacques de Bongarst, aki elsőként adott ki magyar középkori történeti műveket önálló gyűjteményben.²³

A tudományosság igényével foglalkozik a székelyek eredetével a 16-17. század fordulóján Szamosközi István. Szamosközi igen alapos, lelkiismeretes tudós, aki kútfőit a humanista filológus gondosságával és kritikai szellemével kezeli. Humanista képzettségét Padovában mélyítette el, ahol megismerkedett Francesco Patrizzi iskolájával, aki szerint a történetíró akkor él hivatása magaslatán, ha ítélkezik és magyaráz, s ezáltal segítséget nyújt a jelen gyakorlati politikusainak. Szamosközi is megkísérel bepillantani a történet hátterébe, s az események magyarázatát gazdasági, társadalmi, kulturális, földrajzi, nemzetiségi tényezőkben keresi.

A székelyekkel legrészletesebben a *Rerum Transsylvanorum Pentadis* című munkájában foglalkozik. Ő az első, aki kritikusan szemléli és kétségbe vonja a krónikások állításait és vitába száll azzal az általánosan elterjedt nézettel, hogy a székelyek a hunok utódai. Elveti Bonfini névmagyarázatát is, nevetségesnek és ostobának nevezve a székelyek névváltoztatásáról szóló mesét, ugyanakkor megállapítja, hogy nem a latin *siculus*, hanem a magyar „zekele” szóból kell kiindulni, mert a *siculus* is ebből alakult ki. A székely szóban a szék+hely szóösszetételt véli felfedezni, ezt később nagyon sokan átveszik tőle. A székelyekről Szamosközi különben ellenszenvvel ír, és gúnyosan jegyzi meg, hogy önmagukat dicsőítve a legrégebbi magyaroknak, Attila hadserege maradványának kiáltják ki, pedig csak durvább erkölcsök, barbárságuk különbözteti meg a többi magyaroktól. A székelyeknek városaik sincsenek, így a századokkal való összehasonlításból is – akik a civilizációt képviselik – vesztesként kerülnek ki.²⁴

Szamosközi után a 17. század visszaesést jelentett kérdésünk szempontjából. A korai barokk újra kedveltette az eredetkérdéseket, de mivel ezek politikai tartalmat nyertek, mindenki a sajátjának szerette volna a legrégebb, legdicsőbb őseket, így hát a kérdés távol került a tudománytól, ellepték a tudálékos konstrukciók, naiv etimologizálások szövevényei. A 17. századi magyar történetírás kutatószellem és kritika tekintetében határozott hanyatlást jelentett az előző századhoz képest. A jelentősebb történetírók, mint már a 16. században is, inkább a kortörténetírás felé fordultak, ezért nem foglalkoztak eredetkérdésekkel. Ezt majd újra a barokk történetírás fogja megtenni. A század első felében ezért csak egy-egy odavetett utalást találunk a székelyek eredetéről, mint például a magyar humanista történetírás jeles képviselőjénél, Istvánffy Miklósnál (1538-1615), aki művében, a *Historia regni Hungariae*-ban Lajos király születése kapcsán jegyzi meg a székelyekről, hogy „közhit szerint a régi szittyáktól származnak”.²⁵ Révai Péter (1568-1622) is tud az Attila halála után Pannóniában maradt hunokról, akárcsak Szenczi

²³ BONGARSUS 1600. (könyve ajánlásában találjuk az utalást a székelyekre); PISTORIUS 1600, 549.; MAGINUS 1596, 160–162.

²⁴ SZAMOSKÖZY 1876, 374–380.

²⁵ ISTVÁNFI 1871, 67.

Molnár Albert (1574-1634) szótára végéhez illesztett rövid krónikája. Molnár nem volt történetíró, de szótára sokáig közkézen forgott, és közvetve a székelyek hun eredeztetésének népszerűsítését is szolgálta.²⁶

Szintén a népszerűsítést szolgálta, de ezúttal külföldi közönség előtt Nadányi János (1643 k.-1707) *Florus Hungaricus*. A Florusok tulajdonképpen az egyes európai népek történetéről adtak rövid áttekintést, a *Florus Hungaricus* is külföldi kiadó megbízásából Hollandiában készült, a magyar történelmet az európai történelem keretébe illesztve adta elő, és nagymértékben támaszkodott a nyugati történeti irodalomra is. A székelyekről szóló részben megkísérli Thuróczyt összeegyeztetni elsősorban Iordanesszel, de Szamosközyt is ismeri és használja.²⁷

Már Nadányinál is megfigyelhetők barokk vonások; ez még inkább előtérbe kerül a 17. század végén élt Otrókoci Fóris Ferencnél. Otrókoci munkájával, az *Origines Hungariae*-val iskolát teremt, főleg szövejtő eljárása lett ismert, amelylyel nyelvünkben mindent a héberből próbált levezetni. A székelyeket hun utódoknak tartja ő is, nevüket pedig a szék-hely összetételből származtatja Maginus és Szamosközy nyomán, nem állja meg azonban, hogy a szék szót össze ne vesse a héber Sek vagy Sak szóval.²⁸

A reformáció hatására a 17. században egyre több a magyar nyelven, ebből következően a tudománynépszerűsítés szándékával írt munka, de nem csak reformátusok tollából. Petthő Gergely (1570 k.–1629) katolikus szellemű és magyar nyelvű magyar történetet és világtörténeti vázlatot akart adni a széles olvasóközönség kezébe. Krónikája annyira megfelelt a 18. századi jezsuita történetírás céljainak és ízlésének, hogy a 18. század folyamán ketten is folytatták (Sprangár János és Kovács M. János jezsuiták), és több kiadást is megért. Munkája régi részében – be nem vallottan – Székely Istvánt és Heltait követte, ugyanezt mondhatjuk el a székelyekről szóló részről.²⁹

Református részről Lisznyai K. Pál foglalja össze magyarul az ország történetét. A székelyekről szólva nagyon sok szerzőt próbál összeegyeztetni, a logikát nem sokra tartja, de tiltakozásul a jobbagység elnyomása ellen a székelyek „régisabadságát” idealizálja ideologikus tartalommal.³⁰ A református püspök, Geleji Katona István (1589-1649) is megemlékezik a székelyekről, „a régi Scythiai Magyaroknak igaz maradványi”-ról *Magyar Grammatikátska* című művében.³¹

A 17. századi szász történetírók (David Fröhlich, Johann Tröster, Laurentius Toppeltinus, Martin Kelp, Georg Haner, Matthias Miles, Valentin

²⁶ RÉVAI 608.; SZENCZI MOLNÁR 1644, 291, 355–356.

²⁷ NADÁNYI 1663, 34–35.

²⁸ OTROKOCSI FÓRIS 1693, 34, 139–140, 453–455.

²⁹ PETTHŐ 1742, A4–B2.

³⁰ LISZNYAI K. 1692, 163–172. Lisznyaira, aki már a maga korában sem volt szaktekintély, mint ilyenre hivatkozik az 1991-ben kiadott „A románok története” című középiskolai tankönyv.

³¹ GELEJI KATONA 1645. APUD HORVÁT 1834, 126.

Franck von Franckenstein és mások) is, akik a szászokat a legképtelenebb rokonítások révén különböző dicső ősökkel kapcsolták össze, így a dákokkal, gótokkal, gepidákkal, a székelyeket hun eredetűnek tartották.

Hogy a kérdést még jó ideig nem lehetett politika és főleg érzelemmentesen tárgyalni, arra példa a hun elmélet továbbélése. A 19. század második felében is szép számmal akadtak hívei, főleg a székely történetírók körében: Szabó Károly, Szilágyi Sándor, Imecs Jákó, Orbán Balázs – aki a köztudatra talán a legnagyobb hatást gyakorolta –, Szentkatolnai Bálint Gábor és mások.

A XX. században a hivatásos történészeknél a hun elmélet ebben a primitív formájában már nem fordul elő, egyesek azonban megkísérelték ezt a hagyományt különböző konstrukciók révén rehabilitálni. Annál inkább megtalálható viszont a nagyközönség által olvasott kiadványokban, így az újra kiadott Tolnai Világtörténet sorozatban vagy Orbán Balázs már említett munkájában. Az erdélyi érdeklődők, akik hosszú ideig el voltak zárva a magyarországi szakirodalomtól jószerével ma is innen meríthetik ismereteiket.

A hun elméletet napjainkig többen és alaposan cáfolták. Kimutatták a hun elem fennmaradásának képtelenségét – Erdélyben különben is csak szórványosan kerültek elő hun leletek –, Kézai nyugati forrásait stb. A nyelvészeti érveket Hunfalvy után legutóbb Benkő Loránd rendszerezte. Bonyolítja a helyzetet, hogy a kérdés a mai napig nincs megnyugtatóan tisztázva, és feltehetőleg nem is lesz a közeljövőben. Kissé leegyszerűsítve mára két irányzathoz sorolhatnánk a székelyek eredetéről kialakult véleményeket: az egyik szerint a székelyek magyarok (képviselői között a nyelvészek vannak többségben, de találunk régészeket is: Benkő Loránd, Bóna István, Balázs János, Mesterházy Károly stb.), a másik irányzat szerint elmagyarosodott, valószínűleg török eredetű, csatlakozott népelem – eszegebolgárok, kabarok vagy avarok – állítják Györffy György, Fodor István, Kristó Gyula, Szűcs Jenő és mások. Mind a két elméletnek vannak jó érvei és gyenge oldalai, de a polémia tudományos eszközökkel folyik.³²

Annak azonban, hogy különösen Erdélyben és az emigrációban az utóbbi időben egyre több olyan írás jelent meg, amelyik rehabilitálni kívánja a hun elméletet, már bonyolultabb okai vannak. A Trianon utáni nemzeti tudat zavarodottsága, frusztrációja, a hosszú elzártság a magyar szakirodalomtól és főként a dáko-román kontinuitás mitizálása, az eredetkérdéseknek a mai napig történeti-jogi érvenként való felhasználása, mindez együttesen hozzájárul a „kompenzatív” mítoszok virágzásához, hiszen egész Kelet-Európára jellemző a történelem és az ideológia szoros összefonódása, ahogy ezt Szűcs Jenő is megfogalmazta: „E historizált nacionalizmus – pótlék. A történetírás a nacionalizmus szolgálatában bizonyos értelemben pótolni hivatott a nemzet *par excellence* modern elméletét, emocionálisan pedig kárpótlást hivatott nyújtani a nemzeti fejlődés befutotta a pályáját, azaz a szerves történeti folyamatok eredményeként már a 19. században „elkészült” a nemzet valamilyen többé-kevésbé tiszta képlete, ott ilyen pótszerre kevésbé volt szükség, mert ott az

³² A székely eredetkérdés történetírását legutóbb Kordé Zoltán dolgozta fel. KORDÉ 1991.

öntudat forrásául inkább kínálkozik a jelen (melybe erőszaktétel nélkül simul be a múlt képe), mintsem az ilyen vagy olyan mértékben mitizált múlt.”³³

BIBLIOGRÁFIA

ANONYMUS 1873

ANONYMUS: *Gesta Hungarorum. Scriptores Rerum Hungaricarum*. Kiad. SZENTPÉTERY Imre. I. Budapest, 1873.

BONFINI 1744

BONFINI, Antonio: *Rerum Hungaricarum Decades quinque*. Posonii, 1744.

BONGARSZIUS 1600

BONGARSZIUS (Jacques DE BONGARS): *Rerum Hungaricarum Scriptores varii Historici, Geographici*. Francofurt, 1600.

FRÖHLICH 1735

FRÖHLICH, David: *Prodromus Maiores Chronici Hungariae*. = BÉL, Matthias: *Adparatus ad Historiam Hungariae*. Posonii, 1735.

GELEJI KATONA 1645

GELEJI KATONA István: *Magyar Grammatikátska*. 1645.

GOSÁRVÁRI 1579

(GOSÁRVÁRI Mátyás): *Az Regi Magyaroknac első be iövesekről valo historia*. Colosvarot, 1579.

GYÖRFFY 1948

GYÖRFFY György: *Krónikáink és a magyar őstörténet*. Budapest, 1948.

HELTAI 1575

HELTAI Gáspár: *Chronica Az Magyaroknac Dolgairol...* Kolozsvár, 1575.

HORVÁT 1834

HORVÁT István: A magyar nyelvnek fényre bocsátott ágozatai. *Tudományos Gyűjtemény* 1834/II.

ISTVÁNYI 1871

ISTVÁNYI Miklós: *Magyarország története 1490-1606*. I. Debrecen, 1871.

DE KEZA, Simonis

DE KEZA, Simonis: *Gesta Hungarorum. Scriptores*.

KLANICZAY 1964

A magyar irodalom története. Szerk. KLANICZAY Tibor. I. Budapest, 1964.

KORDÉ 1991

KORDÉ Zoltán: *A székelykérdés története*. Székelyudvarhely, 1991, (Múzeumi füzetek, 4).

³³ SZÜCS 1974b, 37.

KULCSÁR 1973

KULCSÁR Péter: *Bonfini Magyar történetének forrásai és keletkezése*. Budapest, 1973.

LISZNYAI K. 1692

LISZNYAI K. Pál: *Magyarocronicája, 268-1464*. Debrecen, 1692.

MAGINUS 1596

MAGINUS, Antonius: *Geographiae universae... Venetiis*, 1596.

NADÁNYI 1663

NADÁNYI János: *Florus Hungaricus, sive Rerum Hungaricarum*. Amstelodami, 1663.

OLAHUS 1735

OLAHUS, Nicolaus: Attila. = BÉL, Matthias: *Adparatus ad Historiam Hungariae*. Posonii, 1735.

OTROKOCSI FÓRIS 1693

OTROKOCSI FÓRIS Ferenc: *Origines Hungaricae... Franequere*, 1693.

PETTHŐ 1742

PETTHŐ Gergely: *A Magyar Krónikának Röviden Le-rajzolt Sommája*. Pozsony, 1742.

PISTORIUS 1600

PISTORIUS, Joannes: *Genealogia Regum Hungariae*. = BONGARSUS (Jacques DE BONGARS): *Rerum Hungaricarum Scriptores varii Historici, Geographici*. Francofurt, 1600.

RANZANUS

RANZANUS, Petrus: *Epitome Rerum Ungaricarum, per indices descripta*. SCHWANDTNER I. (Első kiadása 1558-ből ismert.)

REYCHERSDORFF

REYCHERSDORFF, Georg: *Chronographia Transilvaniae*. SCHWANDTNER I. (Első kiadása 1550.)

RÉVAI

RÉVAI Péter: *Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae...* SCHWANDTNER II.

R. VÁRKONYI 1969

R. VÁRKONYI Ágnes: *Historiográfiai törekvések Magyarországon a XIX. században*. *Századok* 103/1969. 5–6. sz. 939–989.

SCHESEUS 1797

SCHESEUS, Christian: *Ruinae Pannonicae... Cibirii*, 1797.

SIEGLER 1735

SIEGLER, Michael: *Chronologiae Rerum Hungaricarum, Transilvanicarum, et Vicinarum Regionum, Libri duo*. BÉL, Matthias: *Adparatus ad Historiam Hungariae*. Posonii, 1735, 44.

SOMBORI 1835

SOMBORI József: A Hajdani Nemes Székely Nemzet Áldozó Poharáról. = *Tudományos Gyűjtemény* 1835/III. 5.

SZAMOSKÖZY 1876

SZAMOSKÖZY István: Rerum Transylvanarum Pentadis sextae. In: uó: *Történeti Maradványai, 1566-1603*. Kiad. Szilágyi Sándor. Magyar Történelmi Emlékek. XXVIII. Budapest, 1876.

SZÉKELY 1559

SZÉKELY István: *Chronica ez vilagnac yeles dolgairol*. Craco, 1559.

SZENCZI MOLNÁR 1644

SZENCZI MOLNÁR Albert: *Dictionarum ungarico-latinum*. Francofurti, 1644.

SZÜCS 1974a

SZÜCS Jenő: *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Gesta Hungarorumában (A nacionalizmus középkori genézisének alapjai)*. Nemzet és történelem. Budapest, 1974.

SZÜCS 1974b

SZÜCS Jenő: A nemzet historikuma és a történelemszemlélet látószöge. (Hozzászólás egy vitához). *Nemzet és történelem*. Budapest, 1974.

SZÜCS 1982

SZÜCS Jenő: A középkori Magyarország népei. I. *História* 1982. 4-5. sz. 3.

DE THWROCH 1746

DE THWROCH, Johannes: *Chronica Hungarorum ab origine gentis (1488). Scriptores rerum Hungaricarum veteres, ac genuini*. Kiad. Johann Georg SCHWANDTNER. I. Vindobonae, 1746.

VERANCSICS 1857

VERANCSICS Antal: De situ Transsylvaniae, Moldaviae et Transalpinae. *Verancsics Antal összes munkái. Monumenta Hungariae Historica. Scriptores Rerum Hungaricarum*. Kiadja: SZENTPÉTERY Imre. II. Pest, 1857.

WERNHER

WERNHER, Georg: *De Admirandis Hungariae Aquis Hypomnematium*. SCHWANDTNER I. (Első kiadása 1551.)

THE QUESTION OF THE ORIGIN OF THE SZÉKELYS IN THE HISTORIOGRAPHY TO THE 17. CENTURY

JUDIT PÁL

In this paper Judit Pál considers the ideas about the origin of the Székelys on the basis of the historiography. The first mention about the origin of the Székelys is in Anonymus's work. Master P. derives the Székelys from Attila, with which he tried to provide the legal continuity for the conquering Hungarians. In the Chronicle of Simon Kézai returns the székely-hun origin-idea. Thuróczi tries to prove Anonymus's concept with the Székelys' clan organization and the archaic particulars of their way of life (their strict morals and their specific writing). Bonfini works out first the székely-hun-avar trial periodization. The humanist historians, like Antal Verancsics or Gáspár Heltai often believed their medieval predecessors' writings. The latin Tripartitum, the Hungarian legal codex, states that the name of the Székelys is from the declined express 'szittyá'. It's effect can be sense in the historical writings from the 19. century. The only one who research the question from a critical aspect is István Szamosközy int he 16. century. He refused the hun-székely origin-idea and Bonfini's name-explanation. But in the 17. century the Székely origin-problem got far from the scientific researches. Just at the end of the 19. century when the historians begin to research the problem from several aspects like, archaeology and linguistics.